Fatma
Eroğlu
Genç

Kimlik İtiraz Uzlaşma

Türkiye'de İslamcı Entelektüel Kadınlarda Aile

FATMA EROĞLU GENÇ 2004 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Necmettin Erbakan Üniversitesinde "Atasözleri ve Deyimlerde Cinsiyetlerin Söylem Analizi ve Din" başlıklı yüksek lisans tezini 2017'de tamamladı. Aynı üniversitedeki "Türkiye'de İslamcı Aydın Kadınlarda Aile" konulu doktorasını 2024'te bitirdi. Çalışma alanları; aile, cinsiyet, beden sosyolojisi, din sosyolojisi, Türk modernleşmesi ve İslamcılıktır. Evli ve üç çocuk annesidir.

Pınar Yayınları
Bereketzade Mah. Okçu Musa Cad. No: 11/3
Beyoğlu-İstanbul
Tel: 0212 293 90 41
www.pinaryayinlari.com bilgi@pinaryayinlari.com
Yayınevi Sertifika No: 45508

Kimlik İtiraz Uzlaşma
Türkiye'de İslamcı Entelektüel Kadınlarda Aile
Fatma Eroğlu Genç

copyright 2025 © pınar yayınları

Pınar Yayınları ◆ 620
Araştırma-İnceleme ◆ 43
ISBN 978-975-352-989-1

Birinci Baskı Kasım 2025

KAPAK Ömer Faruk Yıldız
SAYFA DÜZENİ Tekin Öztürk

BASKI ACK Ajans
Mahmutbey Mah. Taşocağı Yolu Cad.
Ağaoğlu 212 Myoffice No: 344
Bağcılar/İstanbul
Sertifika No: 53569

FATMA EROĞLU GENÇ

KİMLİK İTİRAZ UZLAŞMA

Türkiye'de İslamcı Entelektüel Kadınlarda Aile

45.YIL

İçindekiler

ÖNSÖZ 9
GİRİŞ 13

BİRİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE İSLAMCI KADININ HİKÂYESİ 25
Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1980'lere İslamcı Kadın 26
1980'lerden 28 Şubat'a İslamcı Kadın 32
28 Şubat'tan Günümüze İslamcı Kadın 44
İslamcı Entelektüel Kadınlar Yeniden Sahnede 48
Ana Hatlarıyla Altı Entelektüelin Dünyası 54

İKİNCİ BÖLÜM
DÖNÜŞEN ZAMANLARDA AİLEYİ KONUMLANDIRMAK 63
Aile Tartışmalarına Dair Yöntem Eleştirileri 63
Ailenin Kurumsal Varlığı ve Anlamı 66
Değişim ve Süreklilik Ekseninde Geçmişten Bugüne Aile 80
Aile İçinde Dengeler 101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AİLEDE AKTÖRLER, ROLLER VE DEĞİŞEN POZİSYONLAR 109
Ailede Erkeğin Konumu 110
Ailede Kadının Konumu 122
Çekirdek Aile mi Geniş Aile mi? 146
Çocuk Krallığında Ebeveynlik 154
Uzayan Ömürler Nasıl Geçecek? 177

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
AİLE KONULU KRİZ ALANLARI 185
Evlilik Başka Bahara… 188
Aile Zor Kuruluyor ama Kolay Bitiyor 195
Çatlağı Büyüten Sorun Olarak Ekonomik Şartlar 200
Önemli Bir Kriz Alanı Olarak Kadına Yönelen Şiddet 204

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMALI AİLE POLİTİKALARI VE AKTÖRLER 217
6284 Şiddeti Engelliyor mu? 218
Çocuktan Gelin mi Olur? 222
Boşanan Kadın Nasıl Geçinecek? 229
Tartışmaların Odağındaki İstanbul Sözleşmesi 232
Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları Aileyi Nasıl Etkiliyor? 238
Feminizmle Etkileşimde Ayrılık mı Uzlaşı mı? 247
Muhafazakâr Dindar Kesimlerin Aile Perspektifi 261
İslami İlimlerde Kadın ve Aile Tartışmaları 266

ALTINCI BÖLÜM
AİLEYİ ETKİLEYEN DİĞER FAKTÖRLER 279
Dijital Araçların Kuşatmasında Aile 279
Ekranın Gölgesinde Aile 285
Mekânın Dönüştürücü Etkisi 294
Tüketim ve Gösteriş Kültürü Aileyi Geriyor 307
Biyoetik Tartışmalar ve Eşcinsellik 318

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 335
KAYNAKÇA 345
DİZİN 373

Canımdan öte babama...
Rahmet ve minnetle...

ÖNSÖZ

Dönüşümün hız kazandığı çağımızda diğer her şey gibi aile de değişiyor. Dalga dalga yayılan bu değişimin yorumlanması kadar nasıl yönetileceği diğer pek çok toplum gibi bizim açımızdan da büyük bir problem alanı. Buna karşın Türkiye, zihniyet kodları itibarıyla hâlâ şehirleşme süreci devam eden, hayat tarzı çatışmaları sebebiyle kutuplaşmalar yaşayan, henüz yüz yıl öncesinde devlet eliyle modernleşme tecrübesi yaşayan bir ülke olması sebebiyle pek çok meseleyi kendine özgü psikolojik tepkiler, birtakım rezervler, manipüle edilmeye müsait bir zihin dünyasıyla tartışıyor. Marjinal kesimler dışında hemen herkesin önemli ve kıymetli gördüğü bir kurum olmasına rağmen aile meselesi dahi ülkemizde yeterli tanımlamalar yapılmadan, alelacele ve tepkisel söylemler üzerinden ele alınıyor.

Hâlbuki sağduyulu, sahayı iyi gözlemlemiş, farklı kesimlerden insanların yaşamlarını dışarıda bırakmayan, geniş çatılar kurabilen söylemlere ihtiyaç var. Şartların radikal bir biçimde dönüştüğü bu çağda yeniden muhkem bir aile söylemi oluşturmak mümkün mü? Kriz alanlarını görmezden gelmeden ve onlarla yüzleşerek, ailenin hiçbir ferdini diğerine feda etmeden, şahsiyetlerin tümünü gözeten bir bakış açısı geliştirilebilir mi? Söylemleri, psikolojik tepkisellik taşıyan yönlerinden ayırarak, kimin söylediğinden ziyade ne dendiğine odaklanabilecek kadar hakikate açık bir düşünce ufku imkânsız mı? Hemen herkese ulaşan sığ söylentilerden daha hikmetli ve iletişime

dayalı söylemlere geçiş yapmak çok mu zor? Tüm bunlara ulaşabilmenin ilk şartı hiç şüphesiz bu hususta katkı sunacak tüm kesimleri dinlemek ve anlamaya çalışmak gibi görünüyor. Zira muhatabını anlama çabasının, her şeyden önce ahlaki bir tutum alış olduğu unutulmamalı.

İslamcı entelektüel kadınların, Cumhuriyet tarihi boyunca devletin sert dışlayıcı muamelesine maruz kaldıkları için yeterince varlık alanı bulamamış bir kesim olduğu söylenebilir. Uzun yıllar boyunca toplumsal özne olabilecekleri pek çok alana erişim imkânlarının kısıtlanması, sosyal, akademik, ekonomik mahrumiyetler yaşamaları, karar verici pozisyonlarda bulunmalarının engellenmesi ve ürettikleri entelektüel birikime rağmen fikirlerinin yeterince tartışılmaması ve dolaşıma girmemesi İslamcı entelektüel kadınların görüşlerinden, yaklaşımlarından, bakış açılarından yeterince istifade edilememesi gibi bir sonucu beraberinde getiriyor. Hâlbuki hem ailenin kurumsal varlığını önemli görmeleri hem kadın konusundaki iyileştirme taleplerini anlamlı bulmaları ve desteklemeleri hem de aile ve kadını aynı anda ve her ikisini de güçlendirmeye çalışan bağlamlarda ve entelektüel düzeyi yüksek söylemlerle tartışmayı denemeleri sebebiyle özgün ve önemli aktörler olarak dikkat çekiyorlar.

İslamcı entelektüel kadınların fikirlerinin ülkemizdeki kadın ve aile temalı tartışmalara önemli perspektifler ve kıymetli katkılar sunabileceğine dönük inancımız bu meseleyi doktora tez konusu seçmemizde etkili oldu. Elinizdeki eser 2024 yılında tamamlanan doktora tez çalışmamızdan hareketle oluşturuldu fakat tez çalışmasının hacminin oldukça fazla olması sebebiyle büyük oranda sadeleştirilerek yeniden kaleme alındı. Bu süreçte gerek bölümlerde gerekse diğer kısımlarda birtakım önemli değişiklikler yapıldı.

Bu vesileyle araştırmanın örneklemini oluşturan İslamcı entelektüel kadınlara yoğun meşguliyetlerine rağmen ayırdıkları vakitten ve gösterdikleri incelikli tutumdan dolayı müte-

şekkirim. Doktora tez sürecini danışmanlığında yürüttüğüm kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Birekul'a hem konunun belirlenmesi aşamasında hem de süreç boyunca yüreklendirici tutumu, kendisini tanıyan herkesin yakından tanıdığı nezaketi, yoğun yurt dışı seyahatleri ve idari görevlerine rağmen bana ayırdığı uzun görüşme vakitleri için minnettarım. Konunun kendisinin de akademik ilgi alanlarından biri olması, araştırmanın içeriğini zenginleştiren yönlendirmelerde bulunabilmesi açısından muazzam katkılar sundu. Hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Ve ailem… Beni ve kardeşlerimi hem kişiliğimize hem eğitimimize önem vererek yetiştiren rahmetli babama, hayatımın her döneminde daima desteklerini ve duasını hissettiğim anneme ve yaptığım işlere benden çok değer veren ablama şükranlarımı sunmak isterim. Varlıklarıyla hayatımı güzelleştiren ve anneleri olmaktan dolayı her daim şükrettiğim kızlarıma ve oğluma yoğun çalışma tempoma sabrettikleri için minnettarım. Son olarak hayat yolculuğundaki en büyük destekçim, hem eşim hem dostum hem yoldaşım Mustafa'ya hayatıma kattığı her şey için müteşekkirim.

FATMA EROĞLU GENÇ
Konya, 2025

GİRİŞ

İslamcı kadınlar, Cumhuriyet'in ideal kadın anlayışıyla uyumlu görülmemeleri sebebiyle 1980'lere kadar kamusal alanda görünürlük kazanamamışlardır (Çaha, 2018: 300; Göle, 2014: 91,92, 116, Çayır, 2000: 43). Okullarda, resmî kurumlarda, akademide ve mecliste bulunamamışlar; entelektüel ve sosyal alanda birikim oluşturmayı zorlaştıran müdahalelerle karşılaşmışlardır (Aktaş, 2006: 308-320; Erkilet, 2004: 18; Güveli ve Kadın, 2015:170). 1980'ler sonrasındaki liberal dönemde zaman zaman eğitim görme ve bazı sektörlerde çalışma imkânları olduysa da bu süreçler kesintili, sürekliliği olmayan, uzun vadeli plan yapmayı engelleyici dönemler hüviyetinde kalmıştır (Armağan, 2010:114-117). Bu hâliyle İslamcı kadınların Cumhuriyet tarihi boyunca sistematik bir dışarıda bırakılma muamelesine maruz kaldıklarını söylemek mümkündür. Bu sürece rağmen İslamcı kadınların içinden entelektüel isimler temayüz etmiş, dışlayıcı akademik alanda yeterince var olamasalar da sivil alanlarda nitelikli söylemler üretmeyi başarmışlardır. Bu söylem, hikâye ve romanlarla edebî sanatsal bir çehreye de bürünmüş ve bu sayede daha da toplumsallaşmıştır (Köse, 2014: 10). Elinizdeki kitapta Cumhuriyet tarihi boyunca kamusal ve entelektüel alanda var olma imkânları büyük oranda kısıtlanmış İslamcı entelektüel kadınların, pek çok kez kadın meselesiyle birlikte tartışılan aile konusundaki üretimlerinin sistematik bir tahlilinin yapılması hedeflenmiştir.

Günümüzde aile konusundaki tartışmalar, her geçen gün şiddeti daha da artan bir biçimde, oldukça kutuplaşmış düzlemlerde sürmeye devam etmektedir. Aile konusunu tartışmanın en büyük zorluğu, aile ve kadın tartışmalarının neredeyse ayrılmaz birlikteliğidir. Türkiye'de de -tüm dünyadaki gibi- feminist yaklaşımlar, çoklukla ailenin güçlendirilmesine yönelik önerileri, kadının bireysel alanın daraltılması çerçevesinde yorumlamaktadırlar (Özgün, 2020: 530; Şerifsoy, 2016: 167-198; Sancar, 2014: 305-306). Öte yandan özellikle kadın ve aile gibi meselelerde Batı merkezli formüllerin Türkiye'nin inanç ve kültürel kodlarıyla uyum göstermediğine dair toplumsal kabullerin muhafazakâr refleksleri kuvvetlendirdiği ve bazı meseleleri tartışma zeminine tümüyle ket vuran tepkilere yol açtığı belirtilmelidir (Türkmen, 2008: 117, 118). Tüm bunlardan hareketle, aidiyeti fark etmeksizin toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren böylesi bir meselede, öncelikle sağlıklı bir tartışma ortamını sağlayabilmek ve sonrasında da toplumsal mutabakat zeminleri oluşturabilmek açısından, toplumun tüm kesimlerinin fikirleri ve çözüm önerileri tartışılmalı, her türlü yaklaşımdan faydalanmaya gayret edilmelidir. Bu gereklilikten hareketle elinizdeki eser, fikirleri sosyal ve siyasi sebeplerle yeterince tartışılamamış bir kesim olan ve her geçen gün sayıları ve etkinlik alanları artan eğitimli kadınlar için önemli bir başvuru kaynağı konumundaki İslamcı entelektüel kadınların düşünce dünyasını, aile teması özelinde sistematik bir usulle tartışmaktadır. Feminist kadın hareketlerine nazaran kültürel ve yerli unsurlarla daha barışık bir ilişkisi bulunan İslamcı entelektüel kadınların sorun tespitleri ve çözüm önerileri, aile konusunda yeni bakış açıları kazandırabilecek niteliktedir. Kadın kimlikleri, toplumsal yaşamda erkekler tarafından yeterince fark edilmeyen sorunların tespitinde ve dillendirilmesinde önemli bir rol almalarına; dindar kimlikleri ise feminist aktörlere göre aileyle daha barışık bir tutum takınmalarına neden olmaktadır.

1990'ların sonuna kadar bilhassa kamusal varlık alanlarına yönelik müdahalelere özelde başörtü yasaklarına karşı,

entelektüel tepkilerle öne çıkmış, pek çoğu farklı mesleklerden gelme İslamcı entelektüel kadınların 2002 sonrasındaki zaman dilimindeki üretimleri daha ziyade toplumsal sorunlar çerçevesinde devam etmiştir (Yüce Tar, 2013: 3). Günümüze gelindiğinde ise muhafazakâr iktidar döneminin kadın ve aile temalı birtakım politikalarının yorumlanmasında mütedeyyin kesimlerin, kendi içinde bazı konulardaki kanaatlerinin farklılaştığı görülmektedir. Nafaka, kadına karşı şiddet, uzaklaştırma cezaları, kadının beyanı, İstanbul Sözleşmesi gibi meseleler ihtilafa düşülen konulardan bazılarıdır. Muhtemelen gelecekte Türkiye'deki mütedeyyin kesimler açısından, kadın ve aile temalı tartışmalardaki ayrılık noktalarının yönetilip yönetilememesi daha da önem kazanacaktır.

Okuduğunuz kitap İslamcı entelektüel kadın ve aile olmak üzere iki temel kavramsal zemin üzerinde şekillenmiştir. İslamcı entelektüel kadınlar, kırk yılı aşkın bir zamandan beri düşünce temelli eserler, hikâye ve romanlar, akademik metinler ve köşe yazıları gibi farklı araçlarla fikirlerini kamuoyuyla paylaşmaktadır. Pek çok farklı konuyla entelektüel biçimde ilgilenmelerine rağmen, ülkedeki siyasi ve sosyal süreçlerin de etkisiyle, kadın, aile ve inanç bağlamındaki tartışmalara daha sık girmek durumunda kalmışlardır ve bu konuda yoğun bir birikim oluşturmuşlardır.

İslamcı entelektüel kadınlar aileye ontolojik itirazlar getiren ideolojilerden ayrışmaktadırlar, öte yandan geleneksel ve modern hayat tarzlarına mündemiç ve kadınlar aleyhinde işleyen zihniyet, uygulama ve yaklaşımlara yönelik de itirazları bulunmaktadır. Bu bağlamda onların hem aileyi hem kadını savundukları söylenebilir. Kitabımızın temel problemi İslamcı entelektüel kadınların aile meselesini, hem kadın hem mütedeyyin kimliklerini beraber taşıyarak ve bunları çatıştırmadan hangi bağlamlarda ve nasıl yorumladıkları sorusu üzerine kurulmuştur. Buna ilaveten İslamcı entelektüel kadınların, ontolojik açıdan aileyi nasıl tanımladıkları, yaşadığımız çağdaki hızlı değişim sürecinin aile üzerindeki etkilerini nasıl yorum-

ladıkları, aile içindeki aktörlerin rolleri ve pozisyonlarını nasıl tarif ettikleri, nasıl bir denge önerdikleri ve makbul kadınlık ve erkeklik tanımlarının ne olduğu soruları da alt problemler şeklinde zikredilebilir. Ayrıca hangi meseleleri aile içi kriz şeklinde tanımladıkları ve bunlara yaklaşımları, ülkemizde siyaseti ve kamuoyunu meşgul eden aile politikaları konusundaki fikir ve yaklaşımları, ülkedeki diğer aktörlerle ve kendi aralarında mutabık oldukları ve ayrıştıkları konuların neler olduğu da diğer alt problem alanları şeklinde tanımlanabilir.

Bu düşünceler doğrultusunda kitabımızda ülkemizde gittikçe daha kutuplaşarak ve kimlik çatışmalarının gölgesinde tartışılan aile meselesinin bugüne kadar fikirleri akademide yeterince tartışılmamış özgün aktörler olarak İslamcı entelektüel kadınların bakış açılarıyla ve bütünlüklü bir biçimde ele alınması amaçlanmaktadır. Bu sayede meseleyi "kadın ya da aile" ikiliğine hapsetmeden tartışmayı deneyen İslamcı entelektüel kadınların fikirleri, Türkiye'deki kadın ve aile temalı tartışmalara farklı bir perspektif sunabilecektir.

Literatüre bakıldığında kimlikleri fikrî bir arayış ve buna bağlı olarak yoğun bir okuma süreciyle şekillenen ve örneklemimizde yer alan Yıldız Ramazanoğlu (d.1958), Cihan Aktaş (d.1960), Alev Erkilet (d.1962), Fatma Barbarosoğlu (d.1962), Nazife Şişman (d.1963) ve Sibel Eraslan'a (1967) dair pek çok akademik çalışmanın bulunduğu görülmektedir. Ne var ki eserlerindeki birikimin aile konusu bağlamında ele alındığı müstakil bir çalışma yapılmamıştır, bu yönüyle elinizdeki kitap bu konudaki ilk çalışmadır.

***

İnceleme konumuz, entelektüel yönleriyle öne çıkmış İslamcı kadınların fikirleri üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu entelektüellerin aile konusunu hangi bağlamlarda ve değerler çerçevesinde tartıştıkları, kadın ve aile denklemini nasıl kurdukları, konuyla ilgili düşüncelerini beyan

eden diğer ideoloji ve aktörlerle mutabık kaldıkları ve ayrıldıkları hususların neler olduğu, kendi aralarında görüşlerinin hangi konular çerçevesinde farklılaştığı gibi pek çok sorunun izinin sürülmesi hedeflenmektedir. Bu soruların izini sürmek, konunun derinlemesine anlaşılmasını daha da önemli bir ihtiyaç hâline getirmektedir. Bu noktada bakış açılarının, yaklaşımların, yorumların, reflekslerin, spesifik tartışmaların, ilişki ağlarının, bağlantıların, etkileşimlerin ve tarihsel değişimlerin ortaya çıkarılması nicel yöntemlerin kuşatamayacağı derinlikli yaklaşımlara ihtiyaç duymaktadır. Araştırmamızda tüm bu imkânları içinde barındırdığı için nitel yöntem tercih edilmiştir.

Veri toplama tekniği olarak ise doküman inceleme ve nitel görüşmeler birlikte kullanılmıştır. Her araştırma tekniğinin veri toplama söz konusu olduğunda güçlü ve zayıf yanları bulunmaktadır. Bu sebeple birini diğeri sayesinde güçlendirmek ve birbirini denetleyebilmelerine imkân sunabilmek açısından birkaç tekniği birlikte aynı incelemede kullanmak mümkündür (Giddens, 2008: 127). Kitapta kullanılan birincil veri toplama tekniği doküman incelemedir. Fakat örneklemdeki isimlerin tümünün hayatta olmaları, otuz hatta kırk yılı aşkın süredir ortaya koydukları fikirlerinde kimi değişikliklerin yaşanması ihtimalinin bulunması ve yazılı metinlerinden elde edilemeyen kimi verilerin doğrudan sorulabilmesi imkânını barındırması sebebiyle ikincil, tamamlayıcı ve zenginleştirici bir kaynak hüviyetiyle nitel görüşme tekniği de kullanılmıştır.

Birincil veri toplama tekniği konumundaki doküman incelemesi[1] yoluyla, örneklemimizdeki altı entelektüelin aile konusuyla ilgili düşüncelerini paylaştıkları her türlü mater-

1 Doküman incelemeleri, nitel yöntemleri kullanan araştırmacıların sıklıkla başvurduğu bir tekniktir. Buna göre dokümanlar, kültürel nesneler ve toplumsal anlam ileten ortamlar şeklinde görülürler. Dokümanlar, anlam taşıyan öteki kültürel nesneler alanına -örneğin anıtlar, günlükler, filmler, fotoğraflar, resimler, web sayfaları vb.- dâhildir. Araştırmacı dokümanın oluşturulduğu genel bağlamı inceler, dokümanın kendisini kendi başına kültürel anlam taşıyan kültürel bir nesne olarak ele alır. Sadece kitaplar değil gazete yazıları, sosyal medya paylaşımları, video kaydına alınmış konferanslar, röportajlar ve belgeseller, doküman incelemesi tekniğinde incelenmektedir (Neuman, 2017: 467).

yale başvurularak veriler toplanmıştır. Örneklemi oluşturan isimler, çok sayıda eser kaleme almış, köşe yazarlığı, televizyon programları, makaleler, röportajlar gibi pek çok vasıtayla düşüncelerini kamuoyuyla paylaşmışlardır. Yarım asra yaklaşan bir zaman zarfında bilfiil yazmaktadırlar. Bu da araştırmacıya, veri toplayabilmek açısından büyük bir avantaj sunmaktadır.

Örneklemdeki İslamcı entelektüel kadınların aile konusuyla doğrudan bağlantılı metinleri bulunmaktadır. Buna ilaveten başka temalar üzerine ele alınmış eserlerinin içinde aile konusuyla ilgili bölümler bulunmaktadır. Altı entelektüel kadının hikâye, roman, gezi yazısı, deneme, araştırma, makale gibi farklı türlerden oluşan eserleri hayli yekûn tutmaktadır. Araştırmamızda edebî eserleri dışarıda bırakılarak ulaşılabilen düşünce içerikli eserleri taranmış, son tahlilde incelemeye veri sağlayabilecek kitaplardan yararlanılmıştır. Aktüel meselelere odaklanan yazıların da çokça verinin toplandığı metinler olduğu ifade edilmelidir. Örneklemimizde yer alan isimlerden Barbarosoğlu, Eraslan, Ramazanoğlu ve Aktaş'ın uzun yıllardır köşe yazarlığı tecrübeleri bulunmaktadır. Aktüel yazıların araştırmaya sunduğu en büyük katkı, bu metinlerin entelektüel kadınların gündeme dair fikirlerini paylaştıkları içerikleri yoğun bir biçimde taşımalarıdır. Akademik ve düşünce içerikli eserlerde gündemi meşgul eden siyasi meseleler daha az yer alabilmektedir. Hâlbuki elinizdeki kitap açısından oldukça önemli bir konu başlığı olan ülkemizde aile konusu etrafında süren tartışmalar, kriz alanları ve politikalara dair pek çok değerlendirme, süreli yayınlardaki metinlerde ele alınmıştır. Veri toplama sürecinde entelektüel kadınların dijital ortamda ulaşılabilen tüm yazıları taranmıştır. Bunların dışında makale, röportaj, televizyon programları ve bazı sosyal medya paylaşımları da incelemede kullanılmıştır.

Kitapta ikincil kaynak olarak entelektüel kadınlardan nitel saha görüşmeleri[2] yoluyla toplanan veriler kullanılmış, gö-

2 Nitel saha görüşmeleri, başlangıç ve sonun belirgin olmadığı, tarafların görüşmeye daha sonra kaldıkları yerden devam edilebildiği, görüşmecinin cevaplara

rüşmelerde ise yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacının elinde mülakat esnasında kullanacağı bir soru formu bulunmaktadır ama bu sorular esnek bir biçimde kullanılır. Gerektiği yerde sorular değiştirilebilir yahut silinebilir, gerektiği yerde cevabın derinleştirilmesi istenebilir. Sorulacakların ana hatları bellidir ama araştırmacı için sürecin akışına uyum sağlama imkânı sunacak bir alan kalmaktadır (Jackson, 2011: 104). Ele alınan konunun "aile" gibi oldukça geniş bir alanı kapsaması, görüşülecek entelektüel isimlerin de alan hâkimiyetlerinin ve entelektüel birikimlerinin yüksek olması, bir çerçeve olmadığı takdirde konuşulacak meselelerle alakalı fazlaca derinleşme ihtimalini gündeme getirmektedir. Bu da mülakat süresini verimli kullanamamaya ve araştırmada odaklanılması planlanan bazı kısımların ihmal edilmesine yol açabilir. Bu nedenle derinlemesine görüşme yerine yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiş, tümüyle son şekline kavuşturulmamış bir çerçeveye bağlı kalmanın mülakatların başarıyla yürütülmesi ve araştırmadaki hedeflere ulaşabilmek açısından daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacının sahip olduğu esnek alan da gerekli durumlarda meseleleri detaylandırmasına ve bu sayede görüşme sürecinin daha verimli kullanılabilmesine imkân tanımaktadır.

Bu çerçevede altı entelektüel kadının tümüyle temasa geçilmiş ve kendilerinden görüşme talep edilmiştir. Aldıkları ilkesel kararlardan dolayı görüşmelerle katkı sunamayacaklarını ifade eden Fatma Barbarosoğlu ve Nazife Şişman hariç diğer entelektüeller; Alev Erkilet, Cihan Aktaş, Sibel Eraslan ve Yıldız Ramazanoğlu çalışmamıza doğrudan katkı sunmuştur. Barbarosoğlu ve Şişman ise bizi eserlerine ve yazılarına yönlendirmiştir. Doğrudan katkı sunan isimlerden sadece Erkilet ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Diğer üç entelektüel,

ilgi gösterdiği ve detaylara girmeyi teşvik ettiği, dostça sohbete dayanan bir bilgi alışverişi şeklinde tanımlanmaktadır. Araya şakalar, hikâyeler, anekdotlar serpiştirilebilir ve bunlar kaydedilir. Açık uçlu sorular yaygındır ve sık sık derinlemesine irdeleme yapılır (Neuman, 2017: 586).

elektronik posta yoluyla kendilerine gönderilen soruların ya tamamını ya da bir kısmını cevaplamıştır. Bu şekilde toplanan ve kitap boyunca orijinallikleri bozulmaksızın aktarılan veriler, yalnızca doküman incelemesiyle elde edilen birikimi takviye etmekle kalmamış, İslamcı entelektüel kadınların bugüne kadar yayımlanmış eserleri ve yazılarından farklı olarak bu kitaba özel metinleriyle katkı sunmaları nedeniyle incelemeyi zenginleştirmiştir.

Çalışmamıza başladığımızda ana başlık üzerinde uzun süreli tartışmalar yapılmıştır. İncelemenin başlığındaki "İslamcı" kavramı Türkiye'de yoğun bir biçimde tartışılmaktadır ve üzerinde ittifak edilen net bir tanımlama yapma imkânı gittikçe azalmaktadır. Temel sorunsalımız, "İslamcı" kavramının örneklemimizdeki entelektüel kadınları tanımlamak için doğru kavram olup olmadığı konusunda yoğunlaşmıştır. "İslamcı" yerine kullanılabilecek iki alternatif kavram gündeme gelmiştir. Bunlar "dindar" ve "Müslüman" kavramlarıdır. Dindar kelimesi, bireysel ibadetlerine odaklanan ve toplumsal aksiyon içermeyen bir tavrı da içine almaktadır. Hâlbuki örneklemimizdeki entelektüel kadınlar, aksiyoner bir duruş sahibidir. Toplumsal hayatın değişimine yönelik somut öneri ve teklifleri bulunan ve bunu da İslam dinine dayandırarak temellendiren isimlerdir. Müslüman kelimesi ise doğrudan itikadi bir tanımlama anlamına geldiği için, dışarıda bırakılan entelektüellere yönelik dışlayıcı bir ifade olma riski taşımaktadır. Bu nedenle örneklemimizi oluşturan isimleri en isabetli tanımlayacak kavramın İslamcı kavramı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[3] Kitap boyunca "İslamcı" kavramı "Müslümanlığın esaslarını sadece dinî hayatta değil, hukuksal, ekonomik ve siyasal düzenleme-

3 Eserimize görüşmeler yoluyla katkı sunan dört entelektüelin, kavramın kendilerini tanımlayan bir ifade olarak kullanılmasına yönelik bir itirazı söz konusu olmamıştır. Kitaplarında veya yazılarında da kavramı olumlu bağlamlarda ve benimseyerek kullanmaktadırlar (Erkilet, 2021: 18-25; Ramazanoğlu, 2016d; Aktaş, 2016a: 361-362; Eraslan, 2012). Çalışmamızda metinlerini kullandığımız iki entelektüel olan Barbarosoğlu ve Şişman'ın kendilerini doğrudan İslamcı diye tanımladıkları bir metne ulaşılamamıştır. Bu iki entelektüelin İslamcı diye tanımlanması bu eserin yazarına ait bir nitelendirmedir.

lerde de geçerli kılmak isteyen" şeklindeki tanımlama esas alınarak kullanılmıştır (TDK, 2024).

İncelemede çerçevesi çizilmesi gereken bir diğer kavram da entelektüel kavramıdır. Münevver, aydın ve entelektüel birbirine yakın anlam sahaları bulunan kelimelerdir ve aralarındaki nüanslara dair pek çok görüş öne sürülmüştür. Çelebi, sosyal bilimlerde kavram tercümelerinin alanın en büyük zorluklarından biri olduğuna işaret etmektedir. Kavramların başka dillere tercümesinin mümkün olduğunun fakat çevrildiği dilin sosyal dünyasına göre dönüştüğünün hatta çarpıtıldığının altını çizmektedir (Çelebi, 2004: 3-4). Aynı zorluğa Mardin, âlim, münevver, aydın, entelektüel, kelimelerinin anlam farklılıklarıyla ilgili düşüncelerini açıklarken dikkat çekmektedir (Mardin, 2006: 251-252-261). Fakat biz bu tartışmalara girmek yerine entelektüeli "aydın, fikir sorunlarıyla ilgili" kişi anlamında kullandığımızı ifade etmekle yetineceğiz (TDK, 2024).

Örneklemde yer alan Yıldız Ramazanoğlu, Cihan Aktaş, Alev Erkilet, Fatma Barbarosoğlu, Nazife Şişman ve Sibel Eraslan'ın İslamcı entelektüel kadın şeklinde tanımlanmasıyla ilgili kimi kriterler belirleyici olmuştur. Belirlenen isimlerin tümü üniversite mezunu ve profesyonel meslek sahibi kimselerdir. Üçü sosyolog, biri mimar, biri avukat, biri eczacıdır. Düşünce dünyaları ve hayat biçimlerini İslami ilkeler çerçevesinde şekillendirmeye gayret etmekte fakat söylemlerinde yalnızca klasik dinî jargonu kullanmamaktadırlar. Modern eğitim kurumlarında yetişmişlerdir; Batı tarihi, medeniyeti ve felsefesine önemli ölçüde hâkimdirler. Bu sebeple hem İslam medeniyetinden hem de Batılı kaynaklardan beslenmekte ve entelektüel bir yaklaşım sergilemektedirler.

Belirlenen isimlerin tümü profesyonel yazı hayatında aktif biçimde bulunmuş, pek çok eser yayımlamışlardır. Bu noktada bir kişinin entelektüel kategorisinde tanımlanabilmesi için düşünsel birikim tek başına yeterli olmamakta, bu birikimi topluma taşıyacak iletişim kanallarının bulunması gerekmek-

tedir. Başka bir deyişle Türkiye'de başka İslamcı entelektüel kadınların var olabilmesi mümkündür. Fakat fikirleri topluma mal olmadığı için kamuoyu tarafından tanınmıyor olabilirler. Belirlenen isimlerin tümünün gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmaktadır. Uzun yıllardır yazılı ve görsel medyada yer almaları, bir okuyucu ve takipçi kitlelerinin olduğunu göstermektedir.

İslamcı entelektüel kadın evrenine, 'hidayet romanları' kaleme alan isimler dâhil edilmemiştir. Söz konusu metinler İslam'ı tebliğ için yazılan, dinden uzak roman kahramanlarının hidayete ermelerini hikâye eden ve genelde benzer kurgulara sahip eserlerdir (Uğur, 2017: 811). Örneklemdeki Aktaş, Ramazanoğlu, Barbarosoğlu ve Eraslan'ın öykü ve romanları 'hidayet romanları'na benzememektedir. Barbarosoğlu, bu tarz eserleri, saf iyi ve kötü tiplemesi sunmaları ve gerçek hayatın sorunlarına yeterince temas etmemeleri nedeniyle eleştirmektedir. Ona göre romanlar genelde kadın kahramanların örtünmeleriyle bitmektedir; hâlbuki asıl hikâye o zaman başlamaktadır (Şişman, 2001: 59). Aktaş da *Huzur Sokağı*'nın idealize karakterleri Bilal ve Feyza üzerinden benzer eleştirilerini ortaya koymaktadır (2016c: 122). Örneklemdeki dört yazarın da ürettikleri edebî eserler farklı edebiyat ödülleri almaya hak kazanmıştır. Bu da eserlerinin sanatsal değerinin varlığına işaret etmektedir. Her ne kadar kitabımızda söz konusu entelektüellerin edebî eserleri veri kaynağı olarak dâhil edilmese de yazdıkları hikâye ve romanların edebî değerinin yüksek olması, entelektüel yaklaşımlarının ispatı niteliğindedir.

Söz konusu isimlerin tümünün inançları dolayısıyla müdahalelerle karşılaşmış isimler olması ve buna karşı mücadeleci bir tutum sergilemeleri onları toplumsal öncüler hâline getiren bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bu isimlere kamuoyunda gösterilen ilgi ve teveccühün önemli nedenlerinden biri de 28 Şubat sürecindeki otoriter yönetim anlayışına karşı gösterdikleri net ve kararlı duruşla ilgilidir. Kanaatimizce İslamcı entelektüel kadınlar, başörtüsü yasakları eliyle sistematik ve

tavizsiz bir biçimde eğitimden ve kamudan dışlanan kadınların hem temsilcisi hem sözcüsü olmuşlar ve sürecin sonunda gösterdikleri kararlı duruşla önemli bir örneklik geliştirmişlerdir. Bu sayede sözlerinin toplumsal kuvveti ve etkisi artmıştır.

Çalışmamızda karşılaştığımız temel zorluk veri yoğunluğudur. Altı İslamcı entelektüel kadının tümü uzun yıllardır yazılı ve sözlü olarak fikirlerini pek çok platformda dile getirmiştir. Eserleri entelektüel bir yaklaşımla kaleme alındıkları için düşünce yoğunlukludur. Bu durum veri eksikliği çekmemek noktasında bir avantaj sunsa da bu kadar yoğun verinin nasıl bir araya getirileceği ve işleneceği noktasında kimi zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu sebeple veri toplama evresi ve verilerin koordine edilip yapılandırılması oldukça uzun bir süre almıştır. Esasında altı entelektüel kadının birikimleri dışında veri yoğunluğunu artıran bir diğer faktör konunun oldukça geniş bir alana tekabül etmesidir. Araştırmamız, İslamcı entelektüel kadınların aile konusundaki yaklaşımlarıyla ilgili bir düşünce haritası çıkarmayı amaçlamaktadır. Daha tematik ve sınırlandırılmış bir konu başlığı, veri sayısını azaltabilirdi. Fakat kitabımızda ulaşmayı hedeflediğimiz geniş perspektifi, makro düzeyde meselenin tanımlanması ihtiyacını ve meselenin etraflıca tartışılmasıyla elde edilecek faydaları sağlayabilmek için işin doğası gereği geniş bir alanda çalışmak gerekmiştir.

Kitabın birinci bölümü "Cumhuriyet Türkiye'sinde İslamcı Kadının Hikâyesi" başlığını taşımaktadır. Bu bölüm İslamcı entelektüel kadınların tarihsel yolculuğunu keşfeden bir bölüm olduğundan, Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan gelişmeler İslamcı kadın aktörlere öncelik verilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde İslamcı kadınların Cumhuriyet tarihi boyunca siyasi ve sosyal ortamlardan nasıl etkilendikleri ve bu ortamları nasıl etkiledikleri, öncü isimleri, diğer fikrî ekollerle etkileşimleri, içlerinden entelektüel isimlerin çıkmasına zemin hazırlayan süreçlerin neler olduğu gibi soruların izi sürülmüştür. Cumhuriyet dönemi kadın tartışmaları yalnızca çalışmanın birinci temel kavramı olan İslamcı entelektüel kadınların

tarihsel arka planını anlamaya katkı sunmamış, buna ilaveten incelemenin ikinci temel kavramı konumundaki aile meselesine dair de önemli veriler sağlamıştır.

İkinci bölümden altıncı bölümün sonuna kadar Türkiye'de İslamcı entelektüel kadınların aile tasavvuru üzerinde durulmuştur. Bu kısımda Yıldız Ramazanoğlu, Cihan Aktaş, Alev Erkilet, Fatma Barbarosoğlu, Nazife Şişman ve Sibel Eraslan'ın eserlerinden toplanan verilerle kendileriyle yapılan görüşmeler analiz edilmiştir. İslamcı entelektüel kadınların aileyi ontolojik cihetten nasıl değerlendirdikleri, ailenin geçirdiği değişimi hangi perspektiften yorumladıkları, aile içindeki aktörlerin rollerini ve konumlarını nasıl tasvir ettikleri, bu bağlamda nasıl bir denge önerisinde bulundukları tartışılmıştır. Ayrıca İslamcı entelektüel kadınların makbul kadınlık ve erkeklik tanımları, aile içi kriz alanlarıyla ilgili önerileri, tartışmalı aile politikalarına ilişkin görüş ve tutumları da bu bölümlerde ele alınmıştır. Özetle İslamcı entelektüel kadınların aile konusundaki fikirlerinin geniş çaplı bir haritası çıkarılmaya çalışılmış ve aileye ontolojik eleştiriler getiren ideolojilerle ve kimi muhafazakâr kesimlerle temel ayrılık noktaları ve kendilerini nasıl konumlandırdıkları tartışılmıştır. Bölümlerin kategorilere ayrılması esnasında, zaman zaman tekrara düşen konular söz konusu olmuştur. Bu kısımları her başlıkta tekrar tekrar ele almanın metni işlevsiz kılacağı ve uzatacağı endişesinden hareketle çakışan konular daha ilgili olduğu düşünülen başlıklar altında incelenmiş ve tekrarlar asgari düzeye çekilmiştir. Bu yönüyle eserin bu kısmının bölümleri, tüm konuların birbirini tamamlayıp açımladığı bir metindir ve bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Diğer önemli bir detay da entelektüellerin ilgi alanlarına göre meselelerdeki düşünce yoğunluklarının değişebilmesidir. Başka bir ifadeyle bazı konularda kimi entelektüellerin fikirlerine hiç ulaşılamazken diğer bazı entelektüeller bir kitap veya makale boyutunda katkı sunabilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE İSLAMCI KADININ HİKÂYESİ

Türkiye'de İslamcı entelektüel kadınların aile anlayışını sağlıklı kavrayabilmek tartışmanın aktörleri İslamcı entelektüel kadınların hangi aşamalardan geçerek bugünkü duruma geldiğini bilmeyi gerekli kılmaktadır. Bu bölümde İslamcı kadınların Türkiye'de yaşadığı tarihî ve sosyal süreçler ele alınarak meselenin arka planı tartışılacaktır. Bunun için İslamcı kadınların Cumhuriyet tarihi boyunca yürütülen politikalardan nasıl etkilendikleri, öncü mahiyetindeki isimlerin kimler olduğu, ülkedeki diğer aktör ve ideolojilerle etkileşimleri, içlerinden entelektüel isimlerin çıkmasına zemin hazırlayan faktörler, eğitim, sivil toplum, meslek hayatı, siyaset ve neşriyatta yer alma süreçleri gibi konular ele alınacaktır.

Türkiye'deki İslamcı entelektüel kadınların, tarihî serüvenini kırılma noktalarından hareketle dönemlere ayırmak gerekirse ilk ve en etkin kırılma noktasının Cumhuriyet'in ilanı olduğu söylenebilir. Cumhuriyet sonrasındaki ikinci değişim noktası 1980'lerdeki liberal dönüşümdür. Diğer bir kırılma noktası İslamcı kadınların kamusal alandan neredeyse tümüyle tasfiye edildiği 28 Şubat sürecidir. Son olarak başörtüsü yasaklarının büyük oranda kaldırıldığı 2013 yılı da bir diğer

önemli dönüm noktası görülmelidir. Bu bölümde söz konusu kırılma noktalarına değinilerek İslamcı kadınların Türkiye'deki sosyal ve siyasi süreçlerden nasıl etkilendikleri ve kitabın örneklemini oluşturan İslamcı entelektüel kadınların düşünce dünyalarının hangi şartlarda oluştuğu ele alınmıştır.

Cumhuriyet'in Kuruluşundan 1980'lere İslamcı Kadın

Osmanlı modernleşmesiyle beraber 1850'lerden sonra kadınlar için hızlı bir biçimde eğitim imkânlarının gelişmesi ve basın yayın kanalıyla söz hakkı kazanma sürecinde okuyan yazan, toplumsal hayatın gidişatında aktif bir rol alma iddiası ve çabası olan entelektüel bir kadın muhitinin oluştuğu görülebilir (Kurnaz, 2015: 192; Hızır, 2020: 78; Çakır, 2016). Bu kadınların arasında düşünce dünyası bakımından Batı'ya dönük kimseler bulunduğu gibi İslamcı ve dindar kimseler de bulunmaktadır ve fikirleriyle toplumsal saygınlık elde ederek pek çok konuda, konum ve fikir sahibi kimselerle münazara edebilecek bir entelektüel seviye sergileyebilmişlerdir. Bu isimlerin en dikkat çekeni Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'dır. Osmanlı'nın ilk kadın yazarı kimliğiyle tanınan ve eserleri yabancı dillere tercüme edilecek kadar dikkat çekmiş bir isim olan Fatma Aliye Hanım'ı pek çok araştırmacı İslamcı bir çizgide tanımlamaktadır (Karaca, 2011: 93; Ünsal, 2019: 71; Özdem, 2012: 1; Doğrusadık, 2018: 59, 68; Ş. Kurnaz, 2013: 77). Müslüman Osmanlı kadınına hitap eden ve inanç-kültür değerleriyle barışık, nitelikli bir kadın tipolojisini idealize eden *Hanımlara Mahsus Gazete*'yi çıkaran Nigar Hanım, Makbule Leman Hanım, Fatma Fahrunnisa Hanım, Emine Semiye Hanım gibi isimler de bu bağlamda anılabilir (Öztürk, 2020: 533). Fakat Cumhuriyet sonrasında bu çizgide üretim yapan isimlerin izine rastlamak mümkün olmaz. Bu noktada İslamcı entelektüel kadınların, Osmanlı döneminde ilk öncülleri görülmüş fakat Cumhuriyet sonrası tercih edilen politikalar sebebiyle devamı gelmeyen bir prototip olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet dönemi, geçmişle paradigmatik kopuşların yaşandığı, dinin kamusal yaşamda görünürlüğünün azaltıldığı, kurumsal dinî yapıların kapatıldığı, Batı tipi bir dönüşümün tercih edildiği bir süreçtir. Buna bağlı olarak pek çok radikal düzenlemenin hayata geçirildiği, yönetici elit tarafından makbul görülen yeni yaklaşımın siyaset, gündelik hayat ve hukuk gibi alanlarda sert tedbirlerle uygulandığı görülmektedir (Findley, 2012: 252; Zürcher, 2020: 206; Hodsgon, 1995: 279, 288). Yeni rejim için tehlike arz edebilecek ve kontrol altında tutulması gereken riskli alanların başında İslam merkezli fikir ve eylemler yer almaktadır. Cumhuriyet'le birlikte sert bir biçimde yaşanan dönüşümde, meşru kabul edilen yaşam biçimini benimsemeyenler kamusal alanın dışına itilmiştir. Bunlar Batılılaşmayı kabul etmeyen mütedeyyin kesimle kırsal kesimde yaşayan insanlardan oluşmaktadır (Suman, 2000: 72-73). Bu dönemde İslamcılık başta olmak üzere muhalif sesleri bastırabilmenin önemli araçlarından biri olan Takrir-i Sükûn Kanunu'yla uzun yıllar devam eden bir sessizlik ortamı inşa edilmiş; siyaset, eğitim, basın yayın gibi alanlarda sıkı tedbirler uygulanmıştır (Vatandaş, 2020: 104, 110; Memmi, 2017: 8). Bu dönemin İslamcılık açısından tam bir kopuş dönemi olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet döneminde kadın konusunda bazı yeni yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş; örneğin evlilik yaşının yükseltilmesi, çok eşliliğin yasaklanması, kadınların çalışma hayatına dâhil olabilmesi, eğitim imkânlarının daha da artırılması, seçme seçilme hakkının verilmesi gibi adımlar atılmıştır (*Resmî Gazete*, 1926; *Resmî Gazete*, 1934). Değişimler tek tek incelendiğinde kadın ve aile konusundaki düzenlemelerin büyük bir bölümünün, Cumhuriyet öncesinde de tartışılan ve az veya çok uygulama alanı bulan mevzular olduğu görülmektedir (Aydın, 1998: 317; Baltacı, 2004: 6-7, H. A. Koçer, 1972: 95, 98). Bu sebeple tüm değişimlerin başlangıcı olarak Cumhuriyet'i işaret etmek, tarihsel vakaya muvafık değildir. Buna rağmen bu değişimlerin ilk kez Cumhuriyet eliyle verildiği ve

kadınlar hiçbir talep ortaya koymadan onlara bu hakların hediye edildiği yönündeki yaklaşımlar, uzun yıllar gerek resmî söylem gerek akademik çalışmalar eliyle hâkim kanaat olmuştur (Unat, 1982: 14, 15; Doğramacı, 1992: 79; Saktanber, 2009: 325). Bu tavır hem Osmanlı son döneminde kadın meselesiyle ilgili inisiyatif alan padişah, siyasetçi, münevver, muharrir ve âlimlere hem de bizzat Osmanlı kadınının kendisine yapılan bir haksızlıktır. Osmanlı'da 19. yüzyılın ortasından itibaren kadın konusunda pek çok gelişme yaşanmıştır. Cumhuriyet döneminde olsa olsa bir süreklilikten bahsedilmelidir (Ülker ve Ülker, 2024: 234-235).

Pek çok araştırmacı eğitim imkânlarının artırılması, çalışma hayatında yer alabilme, kamuda daha etkin bir konuma sahip olma ve seçme-seçilme hakkı gibi meselelerde Cumhuriyet dönemi kadın politikalarını, kadın hakları konusunda zirve bir konuma yerleştirmektedir (Öncü, 1982: 258; Acar, 1993: 95; Doğan, 2019: 224; Göle, 2014: 44; Tekeli, 1993: 30, 31). Bu iddia Cumhuriyet'in idealize ettiği Batıcı yaklaşımları benimseyen kadınlar için büyük oranda doğrudur. Bu dönemdeki yeni uygulamalar, dönemin hâkim zihniyeti açısından makbul görünen bazı kadınlar için büyük imkânlar barındırmış ve pek çok alanda yükselme imkânı sağlamışken, diğer bazı kadınlar için bir mahrumiyet dönemi hâline gelmiştir. Dönemi değerlendirirken, kamusal alanlardan tasfiye edilmiş dindar ve İslamcı kadınlara işaret etmemek, eksik ve yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır (Çaha, 2018: 153). Cumhuriyet'in kadınlarla ilişkisini, bazı "öteki" kadınlara hiç yer vermeden sadece idealize edilmiş tek tip özellikler taşıyan kadınlar üzerinden değerlendirmek gerçekçi bir tablo sunmamaktadır.[1]

Cumhuriyet dönemi kadın politikalarının temel zafiyeti, seçkinci bir yaklaşım sergilemesi, oransal olarak ülkedeki az sayıda kadına hitap etmesi, buna karşın ülkenin büyük kısmını haklardan yararlanma konusunda dışarıda bırakmasıdır. Bu-

1 Çaha, Türkçe bilmedikleri için kamusal alanlardan dışlanan Kürt kadınları da mahrum bırakılmış bir diğer kesim olarak hatırlatır (Çaha, 2018: 153).

günden geriye bakıldığında 100 yıllık Cumhuriyet tarihinin büyük bir bölümünde başörtülü dindar kadınların entelektüel bir düzeye ulaşmanın temel şartlarını ya hiç sağlayamadıkları yahut buna zorlu süreçlerle ulaştıkları görülmektedir. Başörtüleriyle okullara devam etmelerine izin verilmemiş, okullaşamadıkları için ilmî birikim oluşturabilecekleri muhitlerde bulunamamışlardır. Resmî okullar dışındaki eğitim ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu sebebiyle mümkün olmamıştır. Tesettürlü kızların ve kadınların sadece eğitim imkânları değil, çalışma hayatında bulunmaları da yasaklanmıştır (*Resmî Gazete*, 1925; İnan, 1982: 157). Tüm bu mahrumiyetler akademik, sosyal, ekonomik, siyasi zeminlerde varlık bulmalarına ve güçlenmelerine ket vurmuştur. Ezcümle devlet, dindar kadın vatandaşını kendi paradigması doğrultusunda inşa ettiği kamusal alanlarda istememiş; ancak kendini değiştirerek, farklı biri gibi davranarak yahut gizlenerek var olmasına izin vermiştir.

Cumhuriyet'in kadın konusundaki ana iddiası, kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı yönündedir (Göle, 2014: 44; Tekeli, 1993: 30, 31). Fakat seçkinci politikalar sebebiyle son tahlilde, kadınların kendi aralarındaki eşitliği dahi bozulmuş, bazı az sayıda kadın diğer çok sayıda kadının önüne geçirilmiş, bazı kadınların kamusal zeminde etkin birer aktör olmalarına müsaade edilmemiştir (Acar, 1993: 95). Son tahlilde günümüzde Cumhuriyet'in kadın politikaları değerlendirilirken erkeklerle eşit olmak bir yana kadınlarla bile eşit olamayan ve kenarda kalmaya mahkûm edilmiş kadınlardan da mutlaka bahsedilmelidir. Bu kadınlar Osmanlı'nın son elli yıllık döneminde daha fazla eğitim alma, kamuda çalışabilme ve basın yayın organlarında var olma imkânına sahipken Cumhuriyet döneminde yalnızca ilkokul eğitimiyle kifayet etmek zorunda kalmışlar, resmî kurumlarda çalışmaları yasaklanmış ve neşriyattan büyük oranda silinmişlerdir.[2] Cumhuriyet tarihi boyunca kadın terakkisi

2 Entelektüel birikimin ve üretimin eğitim imkânları dışındaki diğer bir şartı, fikirlerin paylaşılacağı, dolaşıma gireceği ve toplumsallaşacağı mekanizmaların varlığıdır. Daha ziyade basın yayınla mümkün olabilecek bu imkân Türkiye'de özellikle erken Cumhuriyet döneminde sadece kadınlar için değil erkekler için de oldukça

tartışmasının, başın veya bedenin örtülü olup olmamasına, dans edip etmemeye, güzellik yarışmalarına, Beden Eğitimi derslerindeki kıyafetlere, resmî törenlerdeki etek boylarına, Batı modasını takip edip etmemeye indirgendiği görülebilir (Kandiyoti, 1993: 376; İnan, 1982: 157; 1977: 174-175; Akın, 2021: 193; Aydemir, 1999: 246-247; Doğan, 2019: 209-2011; Değirmenci ve Yılmaz, 2021: 191). Kadın meselesinin asıl zemininden koparılmasının, manipüle edilerek başka amaçlar için araçsallaştırılmasının ve devletle dindar halkın sık sık karşı karşıya geldiği bir alan hâline getirilmesinin sağlıklı tartışma zeminine büyük zararlar verdiği teslim edilmelidir.

Bu süreçlerde dindar kadınların ve genç kızların daha ziyade aile çevresinde ve kendi dünyalarında yaşadıkları görülmektedir. Eğitim, çalışma hayatı ve neşriyattan uzak kaldıkları için toplumsallaşma imkânları daralmıştır. Toplumsal yapının oluşmasında etkin katkı sunacak pozisyonlarda, mecliste, siyasette, akademide yahut devlet memurluklarında bulunmadıkları müddetçe, devlet elitleri bu insanlardan rahatsız değildir. Dindar kadınların bir vatandaş olarak vergi vermek, yasalara uymak, ülke nüfusu azaldığında çok çocuk doğurmak,[3] evlatlarını askere göndermek gibi devletin yüklediği sorumlulukları yerine getirmesi beklenmektedir, ama vatandaşlık haklarından yararlanmalarına müsaade edilmemiştir. Kendilerine tanımlı alanları aşmadıkları müddetçe "Anadolu kadını" tabiriyle hiyerarşik bir ilişkinin aşağıdaki tarafı olarak bir anlayış ve

çetrefil bir alandır. Neşriyat söz konusu olduğunda devamlı müdahaleler, sansürler, hapis cezaları, darbeler ve benzeri süreçlerin özgür düşüncenin rahat bir biçimde serpilmesine engel olduğu görülmektedir. (Kayalı, 2018: 19; Okay, 1992: 513-514; 2022: 487; Özen, 1990: 34-37).

3 Cumhuriyet'in kurulduğu ilk dönemlerde ülke nüfusu savaşlar ve çocuk ölümleri nedeniyle azaldığı için, doğum oranlarının artırılması teşvik edilmiş ve bunu sağlayabilmek için pek çok düzenleme hayata geçirilmiştir (Umumî Nüfus Tahriri, 1929: 8; Toprak, 2007: 28). Bu kapsamda Türk Medeni Kanunu'nun kabulüyle yükseltilen evlilik yaşı 1938 yılında tekrar düşürülmüş ve kızlarda 15, erkeklerde 17 yaş alt sınır olarak belirlenmiştir. Buna ilaveten çok çocuklu kadınlara altın madalya verilmiş, bu kadınlar bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca bu dönemde gebeliği engelleyecek materyallerin satışı ve kullanımı yasaklanmıştır (*Resmî Gazete*, 1938; 2001; 1930; 1929).

sempatiye muhatap olmaktadırlar (Barbarosoğlu, 2019g: 21; Çaha, 2018: 296; Benli, 2008: 136). Yönetim, akademi, siyaset, bürokrasi gibi alanlarda ancak, belli bir düşünce dünyasını kabul eden kadınlar yer alabilmiştir. Sonraki yıllarda başörtüsü yasaklarının bunca sert uygulanışı da bu ayrıcalıklı statüden vazgeçmek istemeyişle alakalıdır.

Tek parti döneminin bitmesiyle yaşanan görece rahatlama ortamında dinî eğitim alanındaki kimi gelişmeler (İmam Hatip Okulları, Ankara İlahiyat Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitülerinin açılması), İslam dünyasının farklı coğrafyalarından tercümelerin başlaması, Millî Türk Talebe Birliği yönetiminin İslamcı düşüncedeki gençlere geçmesi, Millî Nizam Partisinin kurulması, Akıncılar örgütlenmesi İslamcılar lehinde kırılma noktaları olarak tarihe geçmiştir (Oruç, 2005: 62; Şentürk, 2011: 385; Ayhan, 2000a: 71; Ayhan, 2000b: 192; Narlı, 1999: 39). Bütün bunlar İslamcılığın farklı kulvarlarda yavaş fakat istikrarlı bir ilerleyiş içerisinde olduğunu göstermektedir.

İslamcı kadınların uzun yıllar kamudan uzak kaldıktan sonra tekrar sahneye çıktıkları ilk tarihler de bu döneme rastlamaktadır. Bu dönemde öncü bazı isimler belirmiş, henüz sayıları çok az da olsa İslamcı genç kızlar ve kadınlar eğitim haklarını zorlamaya ve neşriyat alanı başta olmak üzere kamusal görünürlük kazanmaya başlamıştır. Bu dönem 1969 yılında çıkan *Seher Vakti*, 1976 yılında çıkan *Şadırvan* gibi ilk İslamcı kadın dergilerinin çıktığı; Şule Yüksel Şenler, Hatice Babacan, Gülsen Ataseven gibi öncü isimlerin kamuoyunda tanınmaya başlandığı; başörtülü bir biçimde üniversitelerde eğitim alma imkânlarını zorladıkları; şehirli eğitimli İslamcı kadın prototipinin ilk örneklerinin görüldüğü bir hazırlık dönemidir (*Seher Vakti*, 1969: 5; Hergüvenç Sınmaz, 2018: 3; Tezcan, 2007: 17-53; Barbarosoğlu, 2019g: 145-165; Şenler, 2020: 93; TBMM Tutanak, 1968: 6; Aktaş, 2006: 320). İslamcı kadınların yaygınlaştığı ve içlerinden entelektüel isimlerin çıkmasının şartlarının oluştuğu dönem ise 1980 sonrasıdır.

1980'lerden 28 Şubat'a İslamcı Kadın

1980 sonrası süreç, Türkiye'nin demokratikleşme ve liberalleşme konusundaki en etkin kırılma noktalarından biridir. Öncekine nazaran liberal bir yönetim anlayışının hâkim olduğu bu süreçte daha özgür bir sivil alanın oluştuğu söylenebilir. Hem dış hem de iç politikada yaşanan dönüşümler, ülkedeki diğer pek çok kesim gibi İslamcılığın da etki alanını genişlettiği ve güçlendirdiği bir zemin oluşturmuştur. Bu dönem aynı zamanda tüm dünyada postmodern teorinin gün geçtikçe daha güçlü etki gösterdiği bir zaman dilimidir. Bu etki, geçmişte ötekileştirilmiş pek çok kesim gibi İslamcılığın da söylem alanını genişletmesine katkı sunmuştur. Postmodernizm bağlamındaki tartışmalar, dünyanın diğer ülkeleriyle beraber Türkiye'de de -kısmi de olsa- hem entelektüel açıdan hem de aktif siyaset açısından karşılık bulmuştur (Tarhan, 2012: 11-20).

Diğer İslam ülkelerinde yaşanan hareketliliklerin rüzgârı da bu süreçte Türkiye'deki İslamcıları ve üretilen söylemleri etkilemiştir (Çaha, 2005: 479, 480; Işık, 2020a: 208-212). Afganistan'ın Rusya'ya karşı zaferi, Mısır'da Müslüman Kardeşler'in çalışmaları, İran Devrimi ve İsrail işgaline karşı Filistin'de başlayan ve olgunlaşma sürecindeki direniş hareketleri, sekülerleşme teorisinin aksine İslam'ın merkezde olduğu bir hareketlilik döneminin rüzgârını diğer Müslüman toplumlar gibi Türkiye'ye de taşımıştır (Erkilet, 2005: 689, 690). Altmışlarda başlayan ve yaygınlaşan tercüme hareketlerinin, Türkiye İslamcılarını diğer Müslüman toplumların hikâyeleri ve söylemleriyle buluşturduğu ve onları milliyetçi çizgiden ümmetçi çizgiye çektiği söylenebilir. Bu durumun İslamcılara hem bir söylem zenginliği kattığı hem de bir özgüven sağladığı görülmektedir. Tüm bu süreçlerde İslamcılık müstakil bir politik hareket olarak yeterliliğini kanıtlamıştır (Bora, 2019: 89-97; Şentürk, 2011: 460).

Bu süreçte Sovyetlerin dağılması sol söylemi zayıflatmış ve prestijini düşürmüştür. Tüm dünyayla birlikte Türkiye'de de

solun zayıflamasının getirdiği bir boşluk hissinin var olduğu söylenebilir (Belge, 2008: 43; Mert, 2005: 417). Bu noktada İslamcıların toplumsal düzenle ilgili vurgusunun özellikle genç zihinlerde önemli bir karşılık bulduğu düşünülebilir.

1980 sonrasında ülke içinde yaşanan siyasi rahatlama ile İslamcılar kamusal alanda daha görünür olmaya başlamışlar, söylemleri daha da kuvvetlenmiş, sivil örgütlerin faaliyetleri artmış, özellikle üniversitelerde güçlenmeye başlamışlardır. Bu süreçte o güne kadar istisnai örnekler dışında kamusal alandan dışlanan İslamcı kadınlar, eğitim kurumlarında, profesyonel çalışma hayatında, sivil toplum kuruluşlarında ve partilerde yeni bir aktör olarak varlık göstermişler, tüm bunlara paralel bir biçimde neşriyatta da sayıları artmıştır.

Türkiye'de İslamcı kadınların eğitim kurumlarında ve profesyonel meslek hayatında kamusal görünürlük kazanması, birbirini besleyen iki yolla gerçekleşmiştir. Erken dönemlerden itibaren dindar bir yaşam biçimini benimseyen kızların ilkokul sonrasında eğitimlerine devam edebileceği ortamların oluşması, dindar kızların eğitim imkânlarına kavuşmalarının önemli bir kolunu oluşturmuştur. Daha açık bir ifadeyle karma olmayan ortamlarda, dinî eğitimin de eşlik ettiği bir okul imkânı ve çoğu zaman mümkün olamasa ve yasaklar sebebiyle sekteye uğrasa da başörtülü bir biçimde devam edebilme ümidi, dindar genç kızların okullaşmasına zemin hazırlamıştır. Bilindiği üzere Cumhuriyet'in başından itibaren dindar ailelerin kız çocukları kahir ekseriyetle ilkokul sonrası eğitimlerine devam edememişlerdir. 1976'dan itibaren artık kız öğrencileri de kabul etmeye başlayan İmam Hatip Liselerinden mezun öğrenciler 1980'lerin ortalarından itibaren başörtüleriyle üniversitelerde varlık göstermişlerdir (Kelpetin Arpaguş, 2016: 14; Ramazanoğlu, 2000: 143).

İslamcı kadınların kamusal görünürlüğünün diğer bir kanalı ise üniversite dönemlerinde yahut profesyonel meslek yaşamlarında İslami fikirlerle ve yapılarla tanışan ve bu yönde

bir tercihte bulunup İslami yaşam biçimini uygulamaya karar veren genç kızlar ve kadınlar yoluyla olmuştur (Acar, 1993: 89; İlyasoğlu, 1994: 102-108). Bu süreç, yükselen İslamcılık rüzgârıyla doğrudan bağlantılı görülebilir. Üniversitelerde önceki dönemlere göre daha etkin bir fikirsel alternatif sunabilen İslamcılık düşüncesi, kız veya erkek fark etmeksizin çok sayıda öğrenciyi etkilemiştir. Kız öğrenciler, bir süre sonra kıyafetlerini de İslami kurallara göre düzenlemeye başladıkları için, görünürlük artmıştır. Üniversiteleri bitiren öğrenciler, nitelikli mesleklere sahip kimseler olarak profesyonel meslek hayatına atılmışlar ve başörtüleriyle çalışmanın imkânlarını zorlamışlardır. Diğer tüm gelişmelerden ziyade İslamcı kadınların eğitim imkânlarının açılması, onları entelektüel dünyayla buluşturan ve özneleşme süreçlerine en kritik katkıyı sunan etkendir. Profesyonel çalışma hayatı da İslamcı kadınlara ev içiyle sınırlı olmayan bir sosyalleşme, nitelikli işlerde üretim yapma imkânı, saygınlık ve özgüven sağlamıştır.

Bu süreçte artan bir ivmeyle İslamcı kadınların dernekler ve vakıflarda eğitim aldıkları ve sosyal sorumluluk projeleri yürüttükleri görülmektedir. Resmî kurumlar dışında da kadınların ev dışı sosyal hayata belirgin bir katkı sunduğu ve kendi bireysel gelişimleri ve kabiliyetlerini kullandıkları bir alan olarak sivil alanlar, Türkiye'de İslamcı kadının kamusal gücünü artıran önemli çatılardır. 1980 sonrası İslamcı kadınların kamusal görünürlüklerinde bu sivil örgütlerin anlamlı katkıları olduğu söylenebilir. Temel misyonları şehirli dindar kadının yetiştirilmesi olan bu kuruluşların 1980 sonrası süreçte yaygınlaşan ve kitleselleşme eğilimi gösteren İslamcı kadınlar için önemli bir ilham kaynağı olduğu da söylenebilir. 1980 sonrası süreçte bu kurumlara yenileri eklenmiştir.[4]

4 Birkaç örnek vermek gerekirse 1988 yılında Gülsen Ataseven öncülüğünde kurulan HEKVA Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı, 1993 yılında Ayla Kerimoğlu öncülüğünde bir grup İslamcı kadın tarafından kurulan HAZAR, 1995 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren 41 sivil toplum örgütünün girişimiyle kurulmuş bir platform olan Gökkuşağı Platformu ve Ankara'da da benzeri bir yapılanma olan Başkent Kadın Platformu zikredilebilir (HEKVA, 2024; HAZAR Derneği, 2024; Çayır, 2000: 54; Barbarosoğlu, 2019g: 164; Aktaş, 2021; GİKAP, 2024; Şanal, 2017). Bunlara ilaveten

Seher Vakti ve *Şadırvan* gibi dergilerle bir çıkış yakalayan İslamcı kadınların neşriyattaki varlıkları 1980 sonrasında artarak devam ettiği görülmektedir. Bu süreçte, Emine Şenlikoğlu ve beraberindeki bazı kadınlar tarafından çıkarılan *Mektup* dergisi, İskenderpaşa çevresinin *Kadın ve Aile* dergisi, *Altınoluk* dergisinin bir yayını olan *Altınoluk Yuvamız* dergisi, *Yeni Asya* çevresinin yayını olan *Bizim Aile* dergisi, *Kadın Kimliği* ve *Sena* İslamcı kesimdeki kadın dergileri olarak yayın yapmıştır. Bu yayınların bazılarının tirajının 60 bine kadar çıktığı, ciddi bir takipçi kitleleri olduğu açıktır (Bayat, 2018; Aykut, 2022: 63-65).

Kadın ve Aile, *Altınoluk Yuvamız* ve *Bizim Aile* dergileri cemaatlere bağlı yayın organları hüviyetindedir. Aynı cemaatlerin *İslam* ve *Altınoluk* dergileri gibi kadınlara hitap etme iddiası taşımayan ve genel okuyucu kitlesine yönelik süreli yayınları da bulunmaktadır ve bu dergiler daha ziyade tebliğ ve irşat faaliyeti olarak görülmektedir. İslam'ın tanıtıldığı ve uygulanmasıyla alakalı teşviklerin yer aldığı, aynı zamanda hem Türkiye hem dünyada Müslümanlarla ilgili gündemlerin söz konusu edildiği yayınlardır. Özellikle cemaatin lideri konumdaki isimlerin yazıları dergilerin sayfalarında yer almaktadır. Kadınların yazarlık deneyimi yaşamaları açısından özneleşme süreçlerine katkı sunsa da çizgisi belli ve aykırı fikirlere açık olmayan yayınlar olduğu söylenebilir. Önceki dergilere göre daha geç dönemde 1995-1999 yılları arasında 37 sayı çıkan *Kadın Kimliği* dergisi konumuz bağlamında önemlidir. Herhangi bir cemaat veya grupla bağlantısı bulunmayan *Kadın Kimliği*, önceki kadın dergilerinin aksine kadının ev içi meşguliyetleri olan el işi, yemek tarifi gibi bölümlere yer vermemekte ve kendini bir düşünce dergisi şeklinde tanımlamaktadır (Karakoç,

Bursa, Kayseri, Konya, Antalya ve Diyarbakır Kadın Platformu gibi diğer İslamcı kadın örgütlenmelerine de işaret edilmelidir (Çayır, 2000: 55). Bu noktada, kadınlar tarafından veya yalnızca kadınlara hitap etmek üzere kurulmamış, fakat kadınların hizmet aldığı ve verdiği İslamcı pek çok kuruluş da vardır (Sunar, 2018: 72). Buradan hareketle İslamcı kadınların sivil tecrübelerini kadın dernekleriyle sınırlandırmak doğru olmaz, pek çok derneğin ve vakfın kadınlar kolu veya hanımlar komisyonu gibi alt birimleri bulunmaktadır.

1995: 1; 1996: 15). *Kadın Kimliği*, diğer İslamcı kadın dergilerinde yeterince yer verilmeyen kadının çalışma hayatı, kadının sosyalleşme araçları, kadın ve aile, kadın ve tüketim, kadın ve siyaset gibi konuları gündemine almış ve daha ılımlı bir dil kullanmaya dikkat etmiştir. Yazar kadrosunun zengin olduğu görülmektedir. Yazarlar arasında çok sayıda akademisyen bulunmakta; röportajlarda da önemli isimlere yer verilmektedir (Yıldırım, 2021: 44).

İslamcı kadınların kamusal özneler olabilme mücadelelerindeki önemli alanlardan bir diğeri siyasettir ve bu konuda en temel dönüm noktası Refah Partisi (RP) tecrübesidir. 1990'da RP'nin kadınları da sahaya çekmek isteyen yaklaşımıyla -ev hanımları da dâhil olmak üzere- örtüşecek şekilde İslamcı ve dindar kadınların politik kimlik kazanarak siyasetle ilgilenmeye başladıkları görülmektedir. Eğitimli İslamcı kadınların siyasetle meşguliyeti sürecin tabii bir sonucudur. Ülke siyasetinde hayli sert bir tartışmanın tarafı olarak devamlı surette politize edilmektedirler. Örneğin RP'nin İstanbul İl Kadın Kolları'nı kuran isimler, başörtüsü yasakları sebebiyle eğitimlerine ve çalışma hayatına devam edemeyen genç kızlardır (Çakır, 2000: 110-112). Fakat bu dönemde asıl dikkat çekici gelişme, ev hanımlarının da siyasete ilgi duymaya başlamasıdır. Zira o güne kadar muhafazakâr dindar kesimlerde kadınların siyasetle ilişkisi ailelerindeki erkekler üzerinden yürümektedir (Baykal ve Çaha, 2021: 146, 147; Eraslan, 2000: 216; Şentürk, 2011: 485). Bu değişimin dindar kadınların siyasi özne olma süreçlerine olumlu katkılar sunduğu söylenmelidir. Her ne kadar başörtüleriyle kendilerini temsil etme imkânlarına uzun yıllar kavuşamasalar da ülke yönetimiyle alakalı fiili ve anlamlı bir katkı sunmanın dindar kadını da dönüştüren ve güçlendiren önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir.

1980'lerin başından 28 Şubat'a kadarki süreçte, 1980 sonrası yaşanan görece rahatlamanın ve özgürlük ortamının etkisiyle üniversitelerde, çalışma hayatında, sivil toplum kuruluşlarında ve -vekil seçilme hakları 2013'e kadar verilmese

de- siyasi partilerde başörtülü kızların ve kadınların sayısı ve görünürlükleri artmıştır. Tüm bu zaman diliminde İslamcı kadınlar birbirinden çok farklı tepkilere muhatap olmuşlardır. Şüphesiz bu tepkilerin en etkilisi başörtüsü yasaklarıdır.

1980'ler sonrasında önceki döneme göre kısmi bir özgürlük ortamının oluşabilmesi, 1980 sonrası süreçte başörtüsünün mutlak ve tam anlamıyla serbest olduğu anlamına gelmemektedir. İslamcı kadınların kamusal varlıklarını büyük oranda bitirecek en önemli ve stratejik kısıtlama olan başörtüsü yasakları, 1980 sonrasında hiç gündemden düşmemiş ve devletin farklı kurumlarında güçlü etkisi bulunan ve sert laiklik uygulamalarını savunan kesimlerle, hükûmet yetkilileri ve halk arasında daima bir çekişmenin nesnesi olmuştur. 1980'lerin ilk yarısından 28 Şubat 1997 tarihine kadarki süreçte başörtüsü başta olmak üzere kılık-kıyafet serbestisini sağlamak için defalarca kanunlar ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Özellikle, Turgut Özal döneminde yasağı bitirmeye yönelik pek çok düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. Fakat başörtüsüyle eğitim ve çalışma hakkına serbestlik getirme girişimleri kimi zaman Cumhurbaşkanı'ndan geri dönmüş kimi zaman Anayasa Mahkemesi ve Danıştay tarafından iptal edilmiştir (Yüksek Öğretim Kanunu, 1988; AYM, E.1989/1, K.1989/12, 07/03/1989; Armağan, 2010: 113-117; Zürcher, 2020: 330). Bu süreçte gündemi devamlı surette meşgul eden bir büyük toplumsal soruna dönüştürülen başörtüsü, bazı üniversitelerde tümüyle yasaklanmış bazılarında ise daha toleranslı bir hava hâkim olduğu için serbest bırakılmıştır. Çalışma hayatında da benzeri şekilde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir (Benli, 2011: 11-18; Özipek, 2008: 17; Çaha, 2018: 305). Tüm bu akış içinde kesintili ve sancılı da olsa başörtülü genç kızların üniversitelerde ve meslek hayatında her geçen gün sayıları artmıştır.

Her ne kadar öncüleri 1980 öncesinde görülse de hızla sayıları artan "eğitimli, kamuda ve başörtülü" kadınların ortaya çıkardığı manzara ülkedeki tüm taraflar için oldukça yeni bir deneyim şeklinde algılanmış ve artan bir ivmeyle kamusal

alanda varlık kazanmaları pek çok farklı kesimden tepki görmelerine yol açmıştır. En etkili tepkiyi gösteren aktörler yönetici elitler, siyasetçiler, akademi ve medyanın oluşturduğu kesimdir. Üniversite öğrencisi veya mezunu, meslek sahibi, ülke ve dünya siyasetini takip eden bu yeni kuşak İslamcı kadınlar, ülkede tanımlanmış kadın tipolojileriyle örtüşmemektedir. Bu yeni durum Türk akademisinde o güne kadar modernleşme kuramlarında tam bir süreksizlik içinde vazedilen "geleneksel ve modern kadın" kavramsallaştırmalarını tartışmaya açan bir kırılma noktası görülmelidir (İlyasaoğlu, 94: 16). İslamcı kadınlar, başörtüleri ve dindarlıklarıyla geleneksel kadınlara, eğitimli olmaları yönüyle "modern" kadınlara benzemektedirler. Fakat ikisinden de çok farklı ve o güne kadar kabul görmüş kategorileri altüst eden yepyeni bir tipoloji ortaya koymaktadırlar. Üniversiteli İslamcı kadın olgusu, eğitimli kadınların kendiliğinden dinin "sınırlandırıcı" çerçevesinden çıkarak "özgürleşeceği" iddiasını çürütmüştür (Göle, 2014: 116; Aktaş, 2005a: 104; Çokoğullar Bozaslan, 2012: 25).

Anadolu kadınlarına benzememekle eleştirilen genç kızların, yeni örtünme biçimlerine tepki gösterilmektedir. Bu noktada şehirli bir örtünün rahatsızlık doğurduğunun altı çizilmelidir. Rahatsızlığın asıl sebebi mevcut yargıların ve tanımlamaların değişmesiyle alakalıdır. Kemalist yaklaşımı benimseyen kesimler, Anadolu kadınlarını çoklukla kurtarılması gereken cahil bir kitle görmüşler, onlara hiyerarşik bir üstünlük duygusuyla yaklaşmışlar ve atfettikleri cehalete binaen müsamaha göstermişlerdir. Örneğin kapıcı veya hizmetli konumundaki kadınların örtünmeleri rahatsızlık oluşturmaz (Barbarosoğlu, 2019g: 21, Çaha, 2018: 296; Benli, 2008: 136). Onlara göre kılık-kıyafet ve sosyal roller konusunda Anadolu kadını özgürleşememiş, dinî baskılardan kurtulamamış bir kitledir. Başörtülü üniversite öğrencileri, atfedilen hiyerarşiye meydan okumaktadırlar ve toplumun elit kesiminin Cumhuriyet politikaları sayesinde elde ettiği psikolojik üstünlük konumunu reddetmektedirler. Hiyerarşide aşağıda olduğu zaman

İslamcı entelektüel kadınlar bir taraftan aileye ontolojik itirazlar getiren ideolojilerden ayrışıyor; öte yandan geleneksel ve modern hayat tarzlarında kadınlar aleyhine işleyen zihniyet, uygulama ve yaklaşımlara itiraz ediyorlar.

Fatma Eroğlu Genç, *Kimlik İtiraz Uzlaşma* adlı kitabında, İslamcı entelektüel kadınların aileyi ve aileyle bağlantılı meseleleri hem kadın hem de Müslüman kimliklerini birlikte taşıyarak ve çatıştırmadan nasıl yorumladıklarını inceliyor. Entelektüellerin aileyi ontolojik açıdan tanımlama tercihleri, çağımızdaki dönüşüm sürecinin aile üzerindeki etkilerine dair değerlendirmeleri ve ailede yer alan aktörlerin konumlarına ilişkin tasvirleri ele alınan başlıklar arasında yer alıyor. Buna ilaveten, aile bağlamında hangi meseleleri kriz olarak gördükleri ve bu krizlere yönelik yaklaşımları; Türkiye'deki aile politikalarına dair tutumları; diğer aktörlerle ve kendi aralarında hangi konularda uzlaştıkları ya da ayrıştıkları da çalışmanın diğer boyutlarını oluşturuyor. Böylece meseleyi kadın ya da aile ikiliğine indirgemeden tartışan İslamcı entelektüel kadınların düşüncelerinin, Türkiye'deki kadın ve aile odaklı tartışmalara farklı bir perspektif sunabileceği ortaya konuyor.

Kimlik İtiraz Uzlaşma, aile meselesini bugüne kadar fikirleri akademide yeterince tartışılmamış özgün aktörler olan İslamcı entelektüel kadınların bakış açılarıyla ve bütünlüklü bir biçimde ele alıyor.

45.YIL
pinaryayincilik
pinaryayincilik
pinaryayinlari
9 789753 529891